

Slavernij in de films van Steven Spielberg

Botsproef voor de menselijke waardigheid

Van Spartacus tot Keniaanse kinderen in de rozenteelt: slavernij was er altijd en is er nog. Het filmboek is een krachtige plek om ons daarvan bewust te maken. Neem de films van de Amerikaanse regisseur Steven Spielberg. Zowel door zijn films die expliciet over slavernij gaan als door ander werk van zijn hand schemert voortdurend een fundamenteel besef van menselijke waardigheid.

TEKST **BART CUSVELLER**

Wie stilstaat bij het thema slavernij in speelfilms denkt misschien in eerste instantie aan *Spartacus* (1960), waarin de gelijknamige slaaf een opstand tegen de Romeinse machtshebbers ontketent, of aan *Amazing Grace* (2006), het portret van William Wilberforce. De afschaffing van de slavernij in het Britse rijk in 1833 was te danken aan deze christelijke parlementariër, tijdgenoot van de componist van de bekende hymne waar de film naar is genoemd.

Het statement tegen slavernij ligt er in beide films inderdaad dik bovenop. Maar ook in andere bioscoopfilms is slavernij regelmatig een thema, al moet je ze soms wat langer laten bezinken om te ontdekken wat nu het statement is. De speelfilms van Steven Spielberg zijn hier een goed voorbeeld van.

Buitenaards

Steven Spielberg heeft zo'n uitgebreid oeuvre op zijn naam staan dat het mogelijk is naar thema's en motieven in zijn werk te zoeken. Voor welke 'grote verhalen' staan zijn kleine verhalen model? Zeker in zijn vroege films speelt het quasireligieuze motief hoe het gewone bijzonder kan zijn een belangrijke rol. Voor zover bekend is hij een niet-praktiserende Jood, een kind van een religieuze traditie, in een tijd die niet in God gelooft.

Als er in die tijd alleen atomen en moleculen, alleen DNA en hormonen zouden bestaan, heeft het menselijk leven dan werkelijk waarde? En waardigheid? Of – zo lijken deze films te zeggen – is er iets 'meer', iets wat ons aardse bestaan doorbreekt? Iets hemels, misschien zelfs iets heiligs?

Neem de suffe sheriff van een toeristenstadje, van wie we de voornaam niet eens kennen, die in *Jaws* (1975) de held wordt in de strijd met een gevaarlijke Leviathan onder het wateroppervlak. Neem de suffe elektricien die maar geen voldoening kan vinden in het dagelijks leven en die in *Close Encounters of the Third Kind* (1977) als Mozes een roeping voelt om zich met de zijnen voor te bereiden op een uitzonderlijke ontmoeting met buitenaardse bezoekers.

Neem de kinderen van een gebroken gezin, die in *E.T. The Extra Terrestrial* (1982) hun leven in een suf voorstadje opgeluisterd zien door het heilzame bezoek van een buitenaardse vriend. Of neem ten slotte de suffe professor met de weinig opwindende naam Jones, die een avonturier blijkt te zijn, op jacht naar geheimzinnige schatten. Deze held, met de opwindende voornaam Indiana, komt in *Raiders of the Lost Ark* (1984) zelfs oog in oog te staan met Gods glorie.

De rode draad hierin lijkt dat mensenlevens op deze aardkloot op het eerste gezicht maar weinig opmerkelijk en weinig waard lijken te zijn. Maar toch is er steeds een ongrijpbare bron van luister – meestal heel letterlijk van buiten het menselijke bestaan – die het de moeite waard maakt om voor elk mensleven op te komen. Daarmee heb je natuurlijk meteen iets om een actiefilm van te maken – laat dat maar aan Spielberg over.

'Give us free!'

Als ieder mensleven het dan waard is om voor op te komen, dan valt het te begrijpen dat Spielberg ook verhalen is gaan verfilmen waarin dat juist niet gebeurt. Films waarin mensenlevens worden opgeofferd, verminkt, aan de kant geslingerd. Hoe zit dat dan, hoor je Spielberg denken. Waarom wordt er voor hen niet opgekomen? Hoe verhoudt die 'heilige waardigheid van het leven' zich tot de botsproeven van jodenvervolging of slavernij?

Vanuit deze gedachten maakte hij een rijtje minder makkelijke films, voor de liefhebber juist Spielbergs betere films. Over het lot van joden maakte hij *Munich* (2005), *Schindler's List* (1998) en andere Tweede Wereldoorlog-films. Over slavernij maakte hij *The Color Purple* (1985), *Amistad* (1997) en *Lincoln* (2012)

Met *The Color Purple* wijkt Spielberg af van het Hollywood-stramien: de film is veel langer dan de normale zeven kwartier, er ligt veel meer nadruk op beeld dan op actie en de spanningsboog volgt een leven in plaats van te werken met een duidelijk begin, midden en eind. Op die manier geeft Spielberg zijn interpretatie van het prijswinnende boek van Alice Walker.

De film speelt in de zuidelijke staat Georgia in 1909. Het negermeisje Celie wordt misbruikt door haar stiefvader. Ze krijgt op jeugdige leeftijd twee kinderen, maar moet die afstaan. Haar grote droom is om haar kinderen terug te zien.

Als ze veertien is, wordt ze uitgehuwelijkt aan Albert, die haar als slaaf ziet en misbruik van haar maakt. Celies vriendschap met Alberts maitresse, Shug Avery, zorgt ervoor dat ze zich tegen hem kan verweren. Langzaam maar zeker wordt ze, met beschadigingen en al, een vrouw met een vrije geest, waarin haar besef van eigenwaarde niet buigt voor slavernij.

Ieder die *Amistad* gezien heeft, zal nog lang de kreet van de slaaf Cinque horen naklinken: 'Give us free!' Gebaseerd op een waargebeurd verhaal vertelt *Amistad* hoe een slavenschip op weg van Afrika naar Amerika in 1839 wordt overmeesterd door de slaven. Misleid door de bemanning komen ze in de Verenigde Staten aan, waar een rechtszaak moet beslissen over hun lot: zijn ze iemands bezit of eigen meester? Spielberg maakt er een indringend acteursdrama van, waarin de beschermwaardigheid van mensenlevens op het spel staat.

Spielbergs derde film over slavernij dwingt bewondering af. Tegen de achtergrond van de Amerikaanse burgeroorlog (waarvan de gruwelen niet worden vertoond) laat hij het politieke spel zien rond de wijziging van de grondwet die in 1865 de slavernij moest verbieden. Spielberg laat zijn hoofdrolspeler een prachtige vertolking neerzetten van de beroemde president Abraham Lincoln, met verschillende facetten.

Ook al is het hoofdzakelijk een film over pratende politici, hij weet er een onderhoudend en zelfs spannend schouwspel te maken, met als kern de ware aard van de democratie. En weer duikt daarbij die fundamentele vraag op: wat is een staatsbestel waard als het niet opkomt voor het bijzondere dat het gewone in elke mensenleven de moeite waard maakt?

Laten we niet te hoogdravend spreken over één van de uitvinders van de hedendaagse kaskrakers van Hollywood. Dat doet Spielberg zelf ook niet, misschien met uitzondering als het over de Holocaust gaat. Maar toch, waar de kinderen van deze tijd de wereld om hen heen niet zien als betoverd of aangeraakt door goddelijke glorie, lijkt het staartje van Spielbergs verhalen vaak te zijn: dat kan bijna niet waar zijn.

Hoe je het ook noemt, het gewone heeft iets 'Bijzonders'. Dat betekent dat we mensenlevens moeten respecteren, beschermen en bevrijden.

Bart Cusveller is docent aan de Christelijke Hogeschool Ede en lid van de NGK Ede.

<kader>

Films over moderne vormen van slavernij

China Blue (2005) is een documentaire over uitbuiting in de kledingindustrie in China. In het geheim opgenomen volgt de film één van de medewerkers van een spijkerbroekenfabrikant, die gedwongen wordt buitensporige arbeidsuren te maken voor de broeken die wij dragen.

De documentaire *Blooming Business* (2009) laat zien hoe kinderen in Kenia gevangen zitten in het onderdrukkende arbeidsproces in de rozenindustrie. Zonder er beter van te worden staan zij aan het begin van een productielijn, waarvan de luxegoederen in Nederland geveild worden.

De speelfilm *Lilya 4-ever* (2002) toont hoe jonge meisjes uit Oost-Europa in de seksindustrie worden gelokt en slachtoffer worden van mensenhandel en armoede. Dezelfde regisseur, de Zweed Lukas Moodyson, maakte ook *Mammoth*, over Phillipijnse vrouwen die gedwongen worden om onder onderdrukkende omstandigheden in het huishouden van de rijken te werken.

Tot slot kwam kort geleden de documentaire *Nefarious* (2011) uit, over mensenhandel voor de seksindustrie. Een ontluisterend inkijkje in het verhandelen van mensenlevens ten behoeve van de prostitutie in de 'beschaafde wereld'.

<kader>